

ADAK RAPPORT 66

Proefsleuvenonderzoek aan de Heizijde in Turnhout

S. DELARUELLE & J. VAN DONINCK

De Archeologische dienst Antwerpse Kempen maakt deel uit van de projectvereniging Erfgoed Noorderkempen tussen de gemeenten Baarle-Hertog, Beerse, Kasterlee, Oud-Turnhout, Turnhout en Vosselaar met steun van de Vlaamse gemeenschap en de provincie Antwerpen.

Colofon

Opdrachtgever	KDV Kind Jezus en WZC Sint-Lucia
Project	Turnhout-Heizijde
Projectcode	11014 TUR-HEI
Type onderzoek	Prospectie met ingreep in de bodem
Vergunning nr.	2011/351
Vergunninghouder	Stephan Delaruelle
Naam site	Turnhout-Heizijde 33
Auteurs	Stephan Delaruelle & Jef Van Doninck
Kaarten & plannen	Stephan Delaruelle (©NGI/GIS Vlaanderen)
Foto's & tekeningen	Stephan Delaruelle
Omslagontwerp	Hanna Maes
ISBN	/

© AdAK , juli 2012

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Archeologische Dienst Antwerpse Kempen.

Samenvatting

Op 18 oktober 2011 werd door de Archeologische dienst Antwerpse Kempen (AdAK) in opdracht van KDV Kind Jezus en WZC Sint-Lucia een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd bij het Klarissenklooster aan de Heizijde 33 in Turnhout. Aanleiding voor het onderzoek is de geplande bouw van kinderdagverblijf en een woonzorgcentrum voor bejaarden, inclusief toegangsweg, die een bedreiging vormt voor eventuele archeologische resten die zich hier nog in de bodem kunnen bevinden.

Doel van het onderzoek was het inventariseren en waarderen van eventuele archeologische resten die bedreigd worden door de geplande bouwwerken. Hiervoor werden in totaal vijf proefsleuven aangelegd, in de NNO-ZZW oriëntatie van het perceel. Vier korte sleuven werden aangelegd in de tuin van het klooster, waarbij de aangelegde perken werden vermeden. Buiten het kloosterterrein werd een lange sleuf aangelegd midden op de as van de geplande weg. In totaal kon tijdens het onderzoek 542 m² worden bekeken van een gebied van ca. 1,2 ha. Dit komt neer op 4.5 % van het totale terrein.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek bleek dat in de tuin de natuurlijke bodemopbouw was verdwenen, mogelijk ten gevolge van diep infrezen. De natuurlijke sedimenten onder de bouwvoor toonden een slecht gedraineerde bodem met restanten van een humeuze laag die typisch is voor lokale natte laagtes. Hier en daar werden natuurlijke verkleuringen vastgesteld, die wijzen op de aanwezigheid van een moerasbos.

In de sleuf buiten de kloostertuin kon wel de bodemopbouw worden bekeken. Hieruit bleek dat de gekarteerde plaggenbodem eerder recent van oorsprong is, met name eerder in de 17de of 18de eeuw is ontstaan bij ontginning van de heide.

De enige archeologisch relevante sporen waren een oudere perceelsgreppel in wp 5, die tussen de 17de en de vroege 19de eeuw dateert. In wp 3 werden enkele greppelachtige sporen van recentere datum vastgesteld onder de bouwvoor, die evenwel niet doorliepen in de naburige werkputten.

Ondanks de beperkte steekproef, vooral ter hoogte van de kloostertuin, geven de proefsleuven een uniform beeld van natte gronden waar een lage archeologische verwachting voor kan gesteld worden. Derhalve lijkt er geen aanleiding voor verder bijkomend onderzoek op deze locatie. De terreinen kunnen daarom worden vrijgegeven voor de geplande bouwwerken.

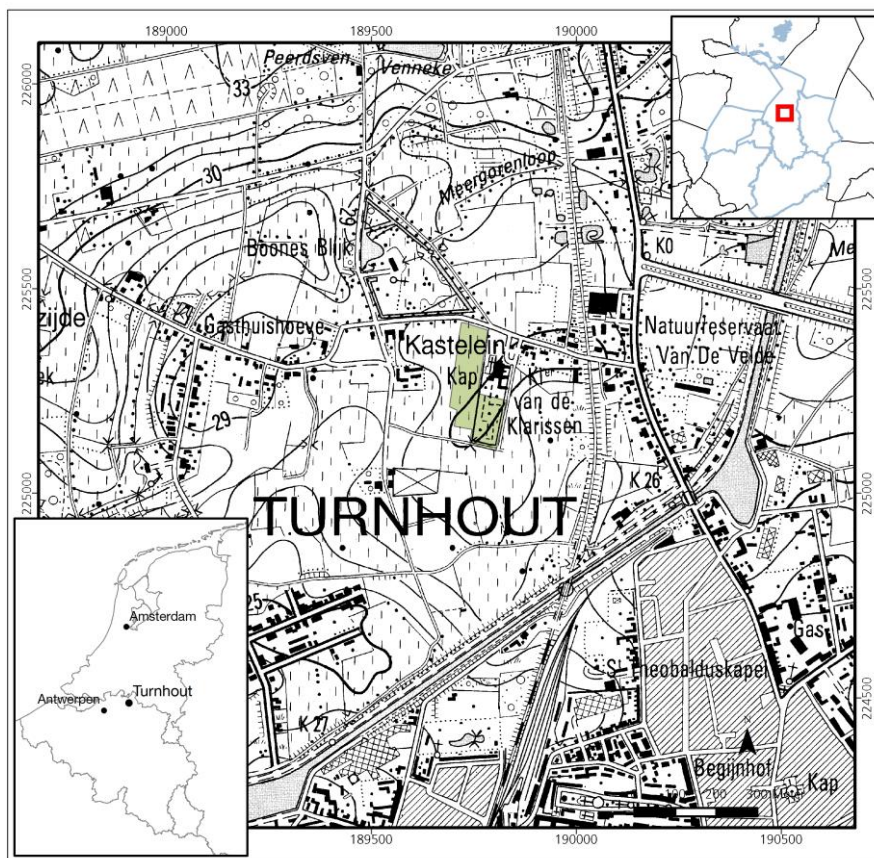
Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
2	Landschappelijk kader	8
2.1	Geologie en geomorfologie	8
2.2	Bodemkunde	8
3	Historisch en archeologisch kader	10
3.1	Historisch kader	10
3.2	Archeologisch kader	11
4	Onderzoeksstrategie	12
5	Resultaten	13
6	Conclusie en aanbevelingen	15
6.1	Conclusie	15
6.2	Aanbevelingen	15
	Literatuur	15
	Lijst van afbeeldingen	15

1 Inleiding

Op 18 oktober 2011 werd door de Archeologische dienst Antwerpse Kempen (AdAK) in opdracht van KDV Kind Jezus en WZC Sint-Lucia een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd bij het Klarissenklooster aan de Heizijde 33 in Turnhout, kadastraal gekend als (afd. 1), sectie B, nrs. 867 D en 892 F.

Aanleiding voor het onderzoek is de geplande bouw van kinderdagverblijf en een woonzorgcentrum voor bejaarden, inclusief toegangsweg, die een bedreiging vormt voor eventuele archeologische resten die zich hier nog in de bodem kunnen bevinden.

Figuur 1.1 Situering van het plangebied aan de Heizijde in Turnhout

Het veldteam bestond uit Stephan Delaruelle en Jef Van Doninck (AdAK). Het graafwerk werd uitgevoerd door de firma Vangeel uit Turnhout.

Figuur 1.2. Sfeerfoto van het terrein bij de aanvang het onderzoek

2 Landschappelijk kader

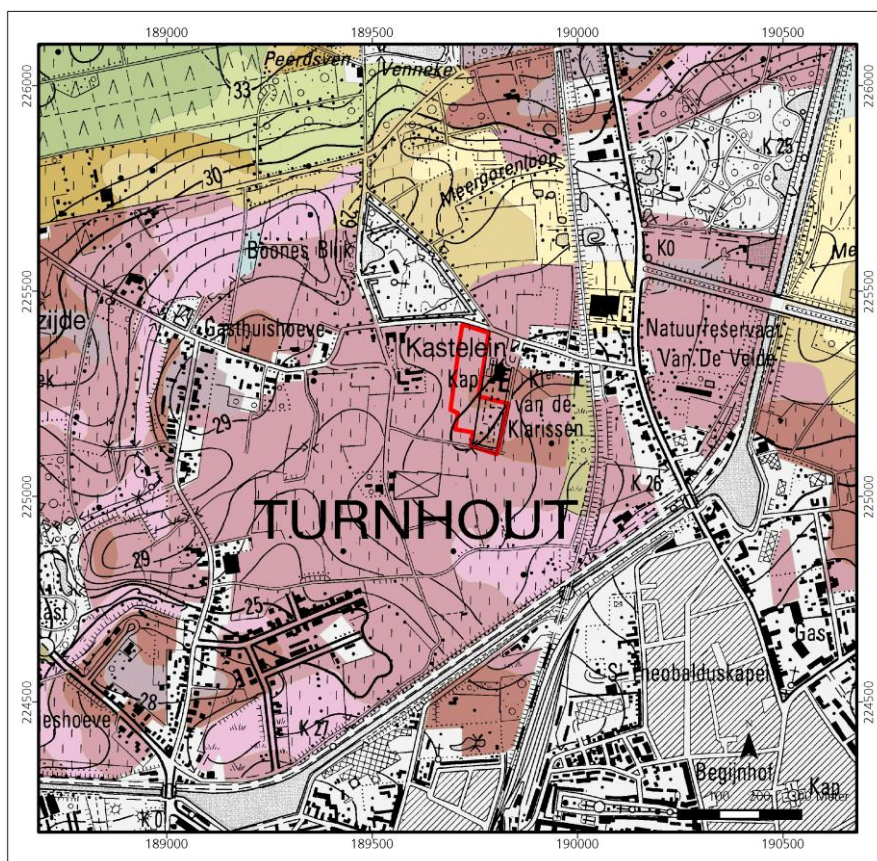
2.1 Geologie en geomorfologie

Het plangebied bevindt zich op de noordelijke flank van een hogergelegen rug, die een de uitloper is van de microcuesta, een oud-pleistocene kleiopduiking die is gevormd door kustvlakteaafzettingen in een getijdenzone. Tijdens de laatste ijstijd, het Weichseliaan (ca. 120.000-13.000 jaar geleden) is het gebied met zand afgedekt, dat door polaire wind werd aangevoerd vanuit de drooggevalen Noordzeebedding. Deze zandafzettingen zijn tijdens de laatste koude fase, het Laat-Glaciaal (ca. 13.000-10.000 jaar geleden) omgewerkt door de inwerking van waterlopen en verstuiving van sedimenten (Vandenbussche et al. 2004). Ten westen wordt deze rug afgesneden van de rest van de microcuesta door een oude beekvallei. Naar het noorden toe bevinden zich lageregelegen natte gebieden, waar de klei dagzoomt.

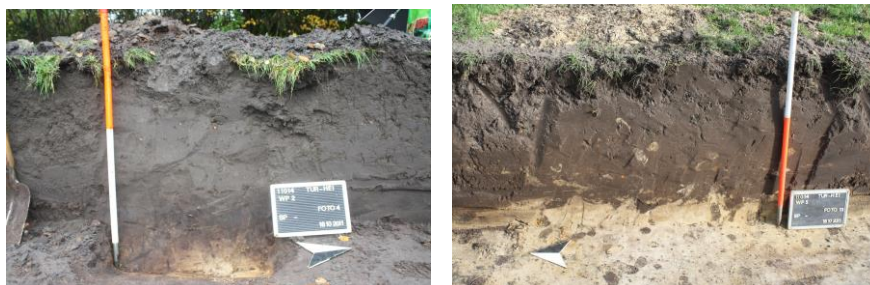
2.2 Bodemkunde

De bodems ter hoogte van het plangebied bestaan uit natte tot matig droge zandgronden, die gekarteerd zijn als bodems met een diepe antopogene A-horizont. Dit zijn gronden die in het verleden zijn opgehoogd. In de Kempen gaat het hier vaak om de zogenaamde plaggenbodems, die zijn ontstaan vanaf de Late Middeleeuwen en waarbij grasplaggen op de akkers werden gebracht om een vruchtbare humeuze grond te maken.

Figuur 2.1. Profielontwikkeling van de bodems binnen en rond het plangebied. Paars: plaggenbodems, groen: klei op geringe diepte, Geel: zandgronden met A-C-profiel; grijs: stuifduin/niet gekarteerd

Tijdens het proefsleuvenonderzoek bleek echter dat ter hoogte van de kloostertuin de bovengrond sterk was omgefreesd ten behoeve van de tuinaanleg, maar de cultuurlaagheid nog min of meer zijn originele dikte. Bovendien bleek het natuurlijke sediment nog grotendeels bewaard. Op de terreinen buiten het klooster was wel nog de oorspronkelijke bodemopbouw af te lezen. Hierbij bleek het plaggendek in één keer opgebracht, vermoedelijk met zoden uit het kleilig natte gebied ten noorden, en afgaande op de aanwezige scherven eerder recent van oorsprong (17de-19de eeuw).

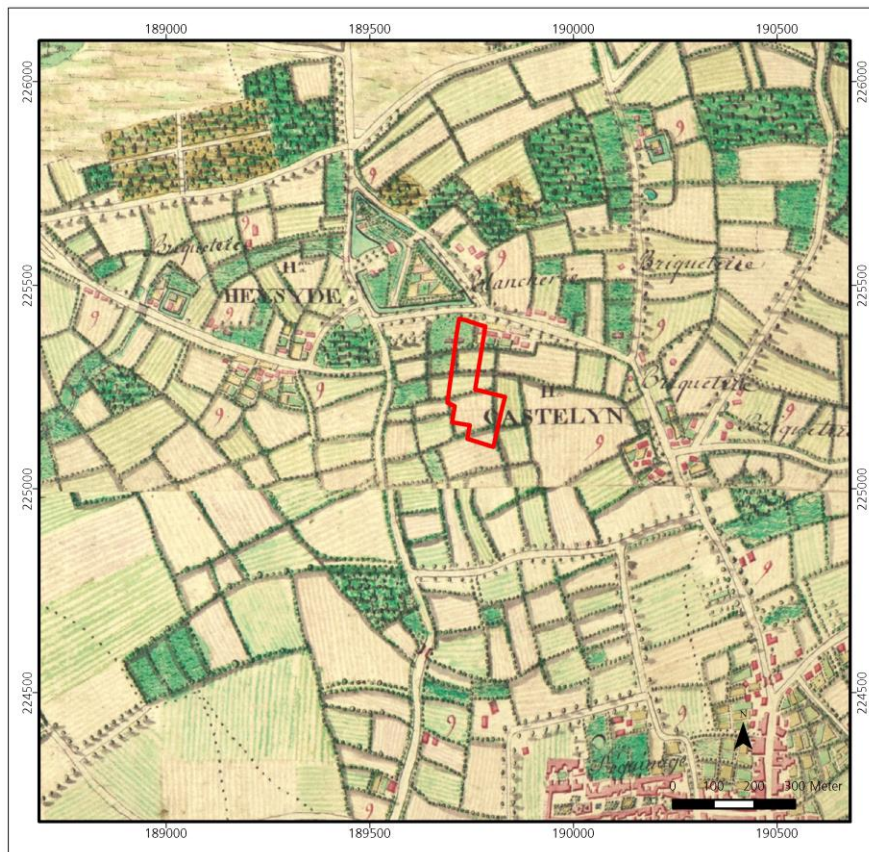
Figuur 2.2 Bodemopbouw binnen de kloostertuin (links) en het normale bodemprofiel

3 Historisch en archeologisch kader

3.1 Historisch kader

Op de kaart van Ferraris (1777) bevinden zich ter hoogte van het plangebied verschillende kleine akkers met houtkanten, die ook de basis vormen voor de oorspronkelijke percellering en samenhangen met de aanwezigheid van de plaggenbodems. In de buurt bevinden zich verschillende 'Briquetteries', die wijzen op het dagzomen van de klei en de oorzaak zijn van de talrijke restanten van kleiputten ten noorden van het plangebied. Aan de overkant van de straat bevindt zich sinds 1654 een blekerij (blancherie), waarvan de huidige vorm teruggaat op de periode 1737-1757 en is aangelegd door Domenicus Vermanden. Deze industrialiseerde de verouderde blekerij en sloot de bleekvijvers aan op drie vennen ten noorden. Na 1804 werden de gebouwen omgevormd tot woonhuis (De Saedeleer en Plomteux 1997).

Op de kaart van Vandermaelen (1848) is dan ook sprake van Vermondens Blijk.

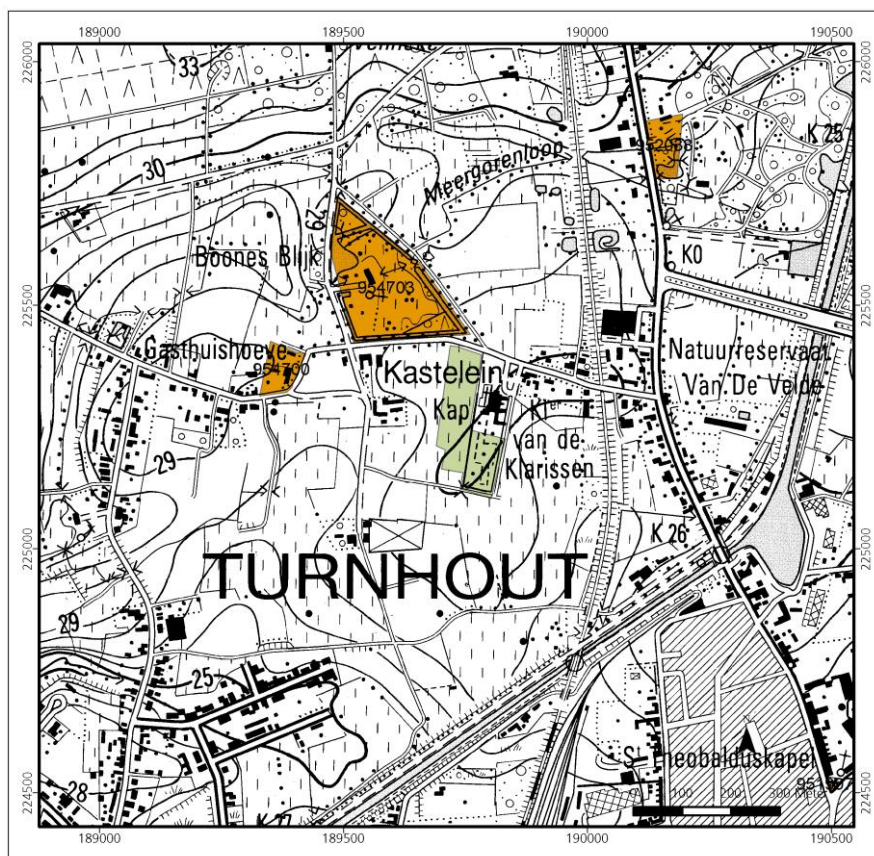

Figuur 3.1. Situering van het plangebied op de kaart van Ferraris

3.2 Archeologisch kader

In de omgeving van het plangebied zijn geen archeologische waarden bekend uit de CAI. De aangegeven polygonen zijn alle waarnemingen uit de inventaris van het bouwkundig erfgoed. Naast Boones Blijk is er ook nog de Gasthuishoeve. Deze is een schenking aan het Gasthuis van Turnhout door Cornelis Lantschot in 1656. Vermoedelijk werd deze hoeve versteend in de 18de eeuw. Opvallend is dat net in de periode van de schenking ook de blekerij wordt ingericht. Mogelijk dateert de ontginning van het gehele gebied ook uit die periode.

Figuur 3.2. Bekende vindplaatsen uit de omgeving van het plangebied.

Onderzoek ten zuidenwesten van het plangebied aan de Veldekensweg/Bruyne Strijd leverde laatmiddeleeuwse tot subrecente ontginningssporen op, die samenhangen met baksteenproductie ter plaatse.

4 Onderzoeksstrategie

Doel van het onderzoek was het inventariseren en waarderen van eventuele archeologische resten die bedreigd worden door de geplande bouwwerken.. Hiervoor werden in totaal vijf proefsleuven aangelegd, in de NNO-ZZW oriëntatie van het perceel. Vier korte sleuven werden aangelegd in de tuin van het klooster, waarbij de aangelegde perken werden vermeden. Buiten het kloosterterrein werd een lange sleuf aangelegd midden op de as van de geplande weg. In totaal kon tijdens het onderzoek 542 m² worden bekeken van een gebied van ca. 1,2 ha. Dit komt neer op 4.5 % van het totale terrein.

Figuur 4.1. Overzicht van de aangelegde proefsleuven op het kadasterplan

De contouren van de werkputten, de sporen en de hoogtematen werden geregistreerd door landmeter Filip Vandamme uit Turnhout, waarbij zowel de contouren op vlakniveau als op het maaiveld zijn opgenomen, alsook hoogtematen om de 10 m. Het vlak en de profielen zijn fotografisch geregistreerd.

5 Resultaten

Tijdens het proefsleuvenonderzoek bleek dat zich ter hoogte van de kloostertuin een lokale depressie bevond, wat resulteerde in een roestbruine kleur van het natuurlijke sediment, met daarboven een nog gedeeltelijk bewaard humeus pakket. Hier en daar waren donkere verkleuringen zichtbaar, die bij nadere evaluatie evenwel alle van natuurlijke oorsprong bleken en eerder wijzen op de aanwezigheid van een moerasbos.

Figuur 5.1. Werkput 3 vanuit het zuiden, met op de voorgrond het moerassige gedeelte met natuurlijke verkleuringen

In werkput 3 werden op de overgang naar het nattere gebied nog de restanten van greppels gevonden, die evenwel niet meer af te lezen waren in wp 4. Hoewel de greppels zich onder de cultuurlaag bevonden, was duidelijke op basis van de vulling dat het hier om recentere structuren gaat. Zoals reeds aangeven bleek de bovenlaag gehomogeniseerd te zijn, vermoedelijk door infrezen van de grond bij de aanleg van de tuin, maar dit bleek geen invloed te hebben op de bewaring; het natuurlijke sediment was hierdoor niet geraakt.

De werkput buiten de kloostertuin leverde ook slechts één greppel op, die rechtstreeks te relateren is aan de oude percellering, vermoedelijk uit de 17de eeuw. Zowel de greppel als de cultuurlaag leverde immers geen laatmiddeleeuwse vondsten op, maar enkel kleine fragmenten van roodgeglazuurd aardewerk, dat op basis van het egale glazuur voorbij 1500 dient te worden geplaatst.

Figuur 5.2. Overzicht van de sleuven in de kloostertuin en greppels in het vlak van WP 3

Dit lijkt te bevestigen dat het gebied ten noorden van Turnhout pas in een latere fase is ontgonnen en in landbouw gebracht. Mogelijk ligt de Gasthuishoeve aan de basis van de ophoging met plaggen op de gronden rondom de hoeve.

Figuur 5.3. Zuidelijk deel van werkput 5 op het perceel ten westen van het klooster

6 Conclusie en aanbevelingen

6.1 Conclusie

Naar aanleiding van de geplande bouw van een kinderdagverblijf en een woonzorgcentrum met ontsluitingsweg werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd aan de Heizijde 33 in Turnhout. Hierbij werden in totaal 5 proefsleuven aangelegd. Door de aanwezigheid van aangeplante perken kon evenwel slechts een beperkt percentage van het plangebied worden bekeken.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden geen archeologisch relevante sporen aangetroffen. Ter hoogte van de kloostertuin bleek zich een lokale depressie te bevinden die ten noorden wordt begrensd door een aantal greppels. In de proefsleuf ten westen van het klooster kon een oude perceelsgreppel worden vastgesteld. De beperkte vondsten wijzen erop dat dit gebied pas in een latere fase in ontginning is gebracht vanaf de 17de eeuw.

6.2 Aanbevelingen

Gezien de afwezigheid van archeologische sporen of vondsten op het terrein, die kunnen wijzen op oudere bewoning en rekening houdend met de bodemgesteldheid lijkt er geen aanleiding voor verder bijkomend onderzoek op deze locatie. De terreinen kunnen daarom worden vrijgegeven voor de geplande bouwwerken.

Literatuur

DE SADELEER S. & PLOMTEUX G. 1997. *Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Provincie Antwerpen, Arrondissement Turnhout, Kanton Turnhout*, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 16N1, Brussel - Turnhout.

VANDEBUSSCHE D., BIERMANS B. & TYBERGEIN J. 2004. *Provinciaal Natuurontwikkelingsplan. Naar een natuurlijk geheel*. Provinciebestuur Antwerpen, Antwerpen.

Lijst van afbeeldingen

Figuur 1.1 Situering van het plangebied aan de Heizijde in Turnhout 7

Figuur 1.2. Sfeerfoto van het terrein bij de aanvang het onderzoek	8
Figuur 2.1. Profielontwikkeling van de bodems binnen en rond het plangebied. Paars: plaggenbodems, groen: klei op geringe diepte, Geel: zandgronden met A-C-profiel; grijs: stuifduin/niet gekarteerd.....	9
Figuur 2.2 Bodemopbouw binnen de kloostertuin (links) en het normale bodemprofiel....	9
Figuur 3.1. Situering van het plangebied op de kaart van Ferraris.....	10
Figuur 3.2. Bekende vindplaatsen uit de omgeving van het plangebied.....	11
Figuur 4.1. Overzicht van de aangelegde proefsleuven op het kadasterplan	12
Figuur 5.1. Werkput 3 vanuit het zuiden, met op de voorgrond het moerassige gedeelte met natuurlijke verkleuringen	13
Figuur 5.2. Overzicht van de sleuven in de kloostertuin en greppels in het vlak van WP 3	14
Figuur 5.3. Zuidelijk deel van werkput 5 op het perceel ten westen van het klooster	14

Wouters - Keuppens H.
911 a

Vloemans M.
912 b

Wouters H.
894 c

Van Dommelen - Mariën C.
912 c

Swaans-Bartholomeeussen L.
919 w

STAD TURNHOUT
Sectie : B

**Opmeting proefsleuven ADAK,
Klarissenklooster
Heizijde**

opmeting dd. 19-10-2011

schaal: 1/500

— — —	uitgraving sleuven Adak
21.98 +	bestaand hoogtepunt (TAW-hoogte)
21.16 +	hoogte uitgraving in TAW

Opgemeten en in plan gebracht door ondertekende
l a n d m e t e r - e x p e r t Filip V A N D A M M E ,
Begijnenstraat 57 2300 TURNHOUT, tel/fax: 014/41.55.69
beëdigd door de rechtbank van 1° aanleg te Turnhout
LAN 040222

e-mail: landmeter.filipvandamme@scarlet.be

Plandatum: 08-12-2011

